

Het verhaal als tijdmachine

DE GESCHIEDENISDOCENT VERTELT

De geschiedenisleraren die we ons het best voor de geest kunnen halen, waren vaak begenadigde vertellers die de klas meesleepten terug in het verleden. Tijdens de voorbije decennia verdween het verhaal naar de achtergrond als gevolg van de verschuiving in de geschiedenisdidactiek naar bronnenonderzoek en zelfwerkzaamheid. Toch kan een pakkend historisch verhaal er nog altijd voor zorgen dat kennis beklijft. Maar wat zijn eigenlijk de kenmerken waarvan een goed en zinvol historisch verhaal dient te voldoen?

Geschiedenis is in het gunstigste geval een actieve en persoonlijke dialoog met het verleden. Feiten, uitspraken en gebeurtenissen worden met elkaar verbonden. Door gebruik te maken van het historische verhaal kunnen we de leerlingen laten kennismaken met een veelheid aan zienswijzen over het verleden. Vaak wordt in de klas een reeks gebeurtenissen behandeld die elkaar in een logische bijna noodzakelijke samenhang opvolgen. Zo lijkt de geschiedenis onontkoombaar: het had niet anders kunnen gaan dan zo. Het menselijke gedrag is echter niet rechtlijnig. Het onzekere, het onverwachte, het onlogische komt in lessen meestal niet aan bod, omdat dit de materie ingewikkeld maakt. Het paradoxale is dat de menselijke kant van de geschiedenis de leerlingen juist het meeste boeit. Een goed historisch verhaal biedt zicht op alternatieven. Het geeft ons inzicht in het handelingsperspectief van mensen uit het verleden die keuzemogelijkheden hadden waarvan de gevolgen (op lange termijn) niet altijd goed in te schatten waren. Verhalen openen een venster naar een andere niet meer bestaande cultuur en tijd. Door inleving in een bepaald personage leren leerlingen zich te verplaatsen in een andere tijdgeest. Het wereldbeeld van historische personages wordt duidelijk gemaakt door een levendige persoon te scheppen waar leerlingen empathie

voor kunnen voelen. Zo stimuleert het historische verhaal niet alleen de fantasie en de betrokkenheid, maar ook het historisch redeneren bij de leerlingen.

'Het historische verhaal stimuleert niet alleen de fantasie, maar ook het historisch redeneren bij de leerlingen.'

Romantische leerlingen

De Canadese onderwijskundige Kieran Egan plaatst kinderen tussen 8 en 15 jaar in een 'romantische' denkfase waarin ze een grote belangstelling hebben voor concrete informatie om zo de grenzen van de werkelijkheid af te tasten. Vaak blijft de grote meerderheid van de kinderen in ons onderwijs in de kou staan, doordat het rationele denken gebaseerd op samenvattende systemen en abstracties centraal staat. De meeste leerlingen hebben deze fase (nog) niet bereikt. Het historische verhaal biedt kansen om in te spelen op de 'romantische' interesse van leerlingen. Dit gebeurt door aandacht te besteden aan het buitensigse, de uitersten van menselijk gedrag, volledigheid en details. Dit laatste blijkt een belangrijke voorwaarde voor betrokkenheid.

Dr. Paul Janssenswillen is lector geschiedenis aan de lerarenopleiding van de Katholieke Hogeschool Kempen, campus Vorselaar. Het artikel is gebaseerd op afstudeerprojecten van zijn studenten.

Vanuit didactische hoek worden nogal eens twijfels geuit bij het gebruik van historische verhalen in de klas. De werkvorm zou te veel docentgestuurd zijn en zou de leerlingen in de rol duwen van kritiekloze en passieve consumenten. De

uit te vergroten of te verzwijgen. Hij kan ook zogenaamd logische verbanden opleggen terwijl die er misschien niet zijn. Verhalen horen volgens deze critici dan ook thuis bij verouderd onderwijs. In dit onderwijs stond de docent

'Er moet er een fantastische of onverwachte gebeurtenis plaatsvinden die de leerlingen niet hadden zien aankomen.'

leraar heeft het verhaal voorbereid: hij kiest de personages, bepaalt de afwikkeling van de gebeurtenissen en kan zijn subjectieve visie aan de leerlingen opdringen door zaken

centraal en waren de leerlingen passief.

Deze valkuil kan omzeild worden door bij de samenstelling van het verhaal bewust rekening te houden met interactie. De leraar vertelt en stuurt de les, maar na afloop kunnen de leerlingen worden geactiveerd. De vertelwijze en hoe het verhaal wordt ingepast in de les spelen hierbij een belangrijke rol. Het historische verhaal kan gezien worden als een historische bron zoals een filmfragment, een afbeelding of een getuigenis. Omdat wat perspectief betreft een verhaal verschillende kanten op kan, is het nuttig om in een nabespreking de aandacht van de leerlingen hierop te vestigen. Dat kan gebeuren door confrontatie met historische bronnen die mogelijk andere invalshoeken geven. Om een verhaal werkelijk succesvol te benutten, moet er dus een duidelijke didactisch opzet zijn. Verhalen zijn uiterst geschikt om leerlingen het historisch redeneren bij te brengen en zijn daardoor, in tegenstelling tot wat men soms beweert, eerder communicatief of interactief van aard. Ze roepen vragen op, werken motiverend en wekken belangstelling.

Het verhaal als lesonderdeel

Waarom moet een goed verhaal voldoen? Hoe kun je zorgen voor een zo hoog mogelijke betrokkenheid van de leerlingen? Om de verhalen gericht te beoordelen – zowel vooraf als bij de evaluatie – is een observatieschema opgesteld (figuur 1). De vijf subcategorieën worden hieronder bondig toegelicht.

Als didactisch medium dient het historische verhaal onderscheiden te worden van de andere lesfasen door duidelijk te maken welke functie het heeft in het leerstofgeheel. Als je dat niet of onvoldoende doet, blijft het verhaal te vrijblijvend, zonder didactische betekenis. Dit wordt bedoeld met situering. Het fungeert niet als een 'extraatje', maar als een volwaardig lesdeel. Uit de praktijk blijkt dat wanneer leerlingen hun bank leegmaken ze minder snel worden afgeleid in het actief luisteren. Het historische verhaal kan als instap of introductie van een lesonderwerp ingeschakeld worden, om de leerinhouden te verduidelijken, te illustreren of te concretiseren of om leerlingen eerder geleerde kennis te laten toepassen.

Het verhaal mag niet een te lange periode beslaan. Je kunt ervoor kiezen om in te stappen in de gebeurtenis-

Figuur 1

Katholieke Hogeschool Kempen
Campus Varsenar
Lapeerestraat 2, 2290 Varsenar
Bachelor Secundair onderwijs

Observatieschema Verhalen
 Student:
 Thema:

De student:	JA	twijfel	NEEN	Opmerkingen
Situering				
• situeert het verhaal in het leerstofgeheel	☐	☐	☐	
• onderscheidt het verhaal van andere lesfasen	☐	☐	☐	
• situeert het verhaal in het historisch referentiekader (tijd en ruimte)	☐	☐	☐	
• beschrijft de personages	☐	☐	☐	
Concretisering				
• heeft aandacht voor concrete details en beschrijvingen	☐	☐	☐	
• geeft laterlijk weer wat de personages denken/zeggen	☐	☐	☐	
• identificeert zich met het hoofdpersoon	☐	☐	☐	
• hanteert een duidelijk vertelperspectief	☐	☐	☐	
Plot				
• zorgt voor een vlotte opbouw en fasering	☐	☐	☐	
• realiseert spanning die leidt naar een verrassende wending	☐	☐	☐	
Inhoud				
• zorgt voor een relevante selectie van feiten	☐	☐	☐	
• geeft historisch correcte informatie	☐	☐	☐	
Vertelwijze				
• spreekt luid en duidelijk	☐	☐	☐	
• spreekt expressief	☐	☐	☐	
• hanteert een levendige intonatie	☐	☐	☐	
• hanteert algemeen Nederlands	☐	☐	☐	
• zorgt voor een juiste woordkeuze	☐	☐	☐	
• vertelt spontaan	☐	☐	☐	
Beoordeling werd gemaakt door:	Algemeen: ☐ uitstekend ☐ zeer goed ☐ ruim voldoende ☐ voldoende ☐ onvoldoende ☐ slecht			Bedankt voor de beoordeling en de eventuele opmerkingen!
Handtekening				

sen of te werken met flashbacks. In de beginsituatie maakt de luisteraar kennis met één of meerdere personages en wordt ook de context van het verhaal beschreven waardoor je meteen in het verhaal zit ('*setting the scene*'). Eventueel kan een afbeelding als achtergrondillustratie worden benut. Tijdens het vertellen kun je het verhaal beter niet onderbreken om extra uitleg te geven, bijvoorbeeld door te verwijzen naar een afbeelding, het opstellen van een bordschema of om moeilijke begrippen te verduidelijken. Door het verhaal te verstoren, gaat immers de samenhang en daarmee ook de werkvorm verloren.

Dramatische wending

De plot is belangrijk omdat een verhaal een verhaal moet zijn en geen verslag. Het begrip verhaal impliceert spanning en het is dan ook nodig deze geleidelijk op te bouwen met aan het einde een climax of anticlimax. In ieder geval moet er een fantastische of onverwachte gebeurtenis plaatsvinden die de leerlingen niet hadden zien aankomen. Ook een open einde is mogelijk. Een historisch verhaal is geen zuivere fictie, vandaar dat een relevante selectie van historisch correcte feiten op basis van wetenschappelijke bronnenstudie een must is. Daarbij mag geen sprake zijn van anachronismen. Een historisch verhaal is bijvoorbeeld geen mythe of sage, iets wat destijds verteld werd en voor 'waar' werd aangenomen. Om het verhaal duidelijk over te brengen, zorg je ervoor dat alle leerlingen de verteller goed kunnen zien. De vertelwijze dient uiteraard enthousiast te gebeuren, het tempo een beetje trager dan het normale spreektempo, iets wat in de praktijk nogal eens aan de aandacht ontsnapt. Vertelstijl ontwikkelt zich door veel te oefenen.

Reizen door het verleden

Studenten die in het kader van hun afstudeerproject experimenteerden met het verhaal als didactische vorm hadden aanvankelijk een gereserveerde houding. Dit kwam door onduidelijkheid over de concrete invulling van het historische verhaal en onzekerheid over wel of niet aanwezig verteltalent. Deze houding maakte geleidelijk aan plaats voor aanstekelijk enthousiasme en geloof in de eigen vertelcapaciteiten. Medestudenten, leerlingen en mentoren bleken aan hun lippen te hangen. Zo ontpopten ze zich tot actieve pleitbezorgers van dit krachtige didactisch hulpmiddel. Het grote voordeel van historische verhalen is dat leerlingen de geschiedenis niet van op een afstand bestuderen, maar dat ze er middenin staan en het verleden zelf levensecht beleven. Een degelijke nabespreking blijkt in de praktijk het historisch redeneren te stimuleren. Leerlingen hadden de indruk dat ze op een 'niet-schoolse wijze' leerden. Het

opstellen en vertellen van een historisch verhaal is een tijd- en energierovende bezigheid, maar de voldoening over het bereikte resultaat is groot. Al sinds mensenheugenis dromen mensen ervan terug te reizen in de tijd. Het historische verhaal kan als het goed gebruikt wordt, werken als een tijdmachine.

KAREL V EN HET GOUD VAN DE AZTEKEN

Een zachte zomerochtend, 1567. De oude Bernal Diaz leunde achterover in zijn stoel en speelde met zijn borstelige wenkbrauwen. Voor hem lagen enkele onbeschreven vellen papier, en her en der op de schrijftafel en rond hem op de grond stapelden de proppen en frommels zich op. Driehonderd bladzijden had hij al neergepend. Driehonderd bladzijden van pure waarheden, van feitelijke verslagen en van zijn belevenissen en zijn reizen. En vooral van één belangrijke tocht. De tocht die hij maakte met Don Hernán Cortes. De grote Cortes! Zijn leider, zijn opperconquistador, markies van de vallei van de Oaxaca. Zijn hand bewoog zich naar de veer op het tafeltje, en hij begon weer loom te schrijven. Eén, twee, drie woorden en dan een slordige zwaai.

Hij knikkebolde. Op de schrijftafel liep een vette waskaars op haar laatste minuten. De vroege zomerson kleurde de kamer rood en warm, en terwijl de eerste vogels al begonnen te fluiten, viel Bernal Díaz eindelijk in slaap.

Dit verhaal belicht de betekenis van de kolonisatie in Centraal- en Zuid-Amerika voor het Spaanse wereldrijk van Karel V. Inspiratie werd daarbij geput uit De ware geschiedenis van de verovering van Nieuw-Spanje van Bernal Díaz del Castillo, een Spaanse conquistador die van 1519 tot 1521 deel uitmaakte van de groep van Hernán Cortes, bekend om zijn verovering van het Aztekenrijk. Weten hoe dit afloopt? En dit verhaal of andere verhalen in de klas gebruiken? Kijk dan op www.vgnkleio.nl.